

G. K. Chesterton: St. Thomas Aquinas.

Chesterton olyan, mint a benzin-motor: minden pillanatban robban. A hasonlatot folytatni is lehet (Chesterton egész biztosan folytatná): az ember nem a robbanások pukkanó hangját, hanem a sebesség erejét, szelét veszi észre. Az olvasó minden mondat után felkapja a fejét: a szellemnek és a szellemességnek ez a páratlanul bőséges és változatos áradása meghökkeníti és meglepi. Meghökkeníti, mert a hasonló készülségű és sokszor hasonló találású szellemesség igen kellemetlen magyar irodalmi eszmetársításokat ébreszt benne; meglepi, mert a ragyogó stílus és az újszerű megfogalmazás alapján Chestertonnak hallatlanul népszerűnek kellene lennie nálunk. Vagy talán nem is a népszerűségben van a hiba. Chestertont nyakra-főre idézik, az is hivatkozik rá, aki sose olvasta, nálunk pedig ez a népszerűség teteje. Igaz, hogy Chesterton tipikusan olyan író, akit idézni lehet. Ha egyszer találja után valami irodalmi smokk Chesterton-«breviáriumot» akar összeolvasni, akkor bátran kivághatja és felragaszthatja valamennyi mondatát: mindegyiknek van éle és csattanója. Ma az a helyzet, hogy minden századik élt és minden ezredik csattanót kiírnak, felhasználnak és megtapsolnak, de nem akad kiadó, aki újabb Chesterton-kötetet le merne fordíttatni.

Vajjon azért-e, mert nem akadna olvasó, aki el merné olvasni? Hogy a kiadók végiggondolták-e, vagy csak ösztönös és üzleti megérzésből félnek tőle, nem tudom, de biztos, hogy az ok Chesterton kettősségében rejlik. Abban a számunkra szokatlan kettősségben, amely stílusát és mondanivalóját szembeállítja. Chesterton stílusa olyan, mintha frivol, cinikus és fölényes lenne; mondanivalója pedig mély, hívő és alázatos. Chestertont stílusa egyenesen predestinálja arra, hogy bizonyos, eléggé széles irodalmi körök csemegéje legyen. De Chesterton nem csemege akar lenni, hanem kovász.

Aquinói Szent Tamásról szóló könyvében azt írja, hogy a dominikánusok a filozófusok testvérisége, a ferencesek pedig a költők. Ő maga mindkét rend világi tagja lehetne, mert az a műfaj, amit művel: az essay, a filozófia és a költészet egybevetése. Újabb írásai közül legfilozófikusabb az Aquinói Szent Tamásról való. Talán ezért a legköltőibb is.

Hogy nálunk mégis csak idézői és nem olvasói vannak Chestertonnak, azt éppen az essay jellegzetessége okozza. Nálunk — valljuk meg — nincs erre közönség. Aki a stílus: a paradoxonok, a váratlan hasonlatok, a nevetető szójátékok és az általa különösen kedvelt virtuóz chiasmusok kedvéért elolvassa, annak Chesterton a második oldalon már «túlságosan keresztény». Aki pedig eléggé keresztény és eléggé alázatos, hogy élvezettel és haszonnal forgathatná, azt visszarettenti a chestertoni essay merészsége. Nálunk a nemcsak tárgyában, hanem megfogásában és megfogalmazásában is irodalmi essaynek még nincsen igazi olvasóközönsége. A kör végtelen: ezért nem fordítják Chestertont, pedig éppen az ő Aquinói Szent Tamása tudna az igazi essay számára közönséget nevelni.

Ennek a könyvnek elsősorban a módszere az, ami még Chestertonnál

is új. Pedig ennek a módszernek lényege az, hogy látszólag nem mond újat : Szent Tamást úgy állítja elénk, hogy összehasonlítja azzal a régivel, akit már ugyis ismerünk. A hasonlatoknak, az ellentéteknek és a párhuzamoknak, a mai életből, a politikából s az irodalomból vett utalásoknak és vonatkozásoknak sokszor maró, de mindig újvegyítésű választóvizével önkéntelenül és hallatlanul plasztikusan emeli ki a doctor angelicus alakját. Fejét és arcát Mussoliniéval hasonlítja össze : «Ilyet hordott Napoleon egy alacsony testen. És ilyet hord ma Mussolini egy kissé magasabb, de ugyanolyan mozgékony törzsön. Ilyet láthat az ember néhány római császár mellszobrán és esetleg egy-egy olasz pincér piszkos köténye fölött ; de akinek ilyen feje van, az már rendszerint főpincér . . .» Optimizmusát Walt Whitman áradó és zúgó rajongásához méri. Tamás középkori nemzetekfölöttiségét Cobden modern internacionalizmusával állítja szembe. Mikor arról ír, hogy szüleinek hetedik gyermeke volt, nem mulaszt el oldalvágást mérni a születésszabályozás, a «Birth-control» hamis profétáira.

A sok példa és hasonlat közül a legfontosabb : Assisi Szent Ferenc. Chesterton egymasmellé állítja a két szentet és így, szinte testi közelben, mind a ketten új fényeket és új tüzeket kapnak. Kettejük közül Szent Tamás ad többet, mert ő az ismeretlenebb, de számunkra ő az érdekesebb is, nem azért, mert a könyv róla szól, hanem mert ő korunk időszerű szentje. Ahogyan Chesterton ezt bebizonyítja a művészetének és szellemének legragyogóbb példája.

«Minden szent ember, mielőtt szent lesz ; a legtöbb ember azt a szentet választja magának, aki mint emberhez is legközelebb áll hozzá. A szent orvosság, mert ellenméreg. Ezért olyan sok a vértanu közöttük : méregnek tartják, pedig éppen az ellenkezője. A szent a világ meggyógyítására azt hangsúlyozza ki, amit a világ megvet, ez pedig nem ugyanaz minden korban. Minden generáció ösztönösen keresi a maga szentjét : nem azt, akit az emberek szeretnének, hanem akire szükségük van. Ezért a történelem paradoxona, hogy minden nemzedék az a szent térít meg, aki leginkább ellentmond neki. Így a tizenkilencedik század Szent Ferenc romantikájába kapaszkodott, pontosan azért, mert megvetette a romantikát ; a huszadik század pedig már kapaszkodik Szent Tamás racionális teológiája felé, mert megveti az értelmet. Abba a világba, amely megrendíthetetlenül józannak hitte magát, a kereszténység egy koldus alakjában tért vissza abba a világba, amely lassanként egészen megvadul, a logika tudósának képében.»

Ennek a néhány sornak nem lehet az a célja, hogy végigjárjuk Chestertonnal a tomista bölcsélet roppant kupolás dómját ; sőt még az sem, hogy meghallgassuk, hogyan lett «a szicíliai néma ökörből», a «megszökött apátból» minden idők legnagyobb filozófus szentje. Chesterton írja előszavában, hogy célját akkor éri el, ha azokat, akik éppen csak hallottak Aquinói Szent Tamásról, róla szóló jó könyvek olvasására bírja. Ez a pár sor sem szeretne egyebet, minthogy elolvastasson néhány ilyen jó könyvet. Például, elsősorban azt, amelyet G. K. Chesterton írt.

Boldizsár Iván.

Thornton Wilder : Heaven's my Destination.

Ma már csaknem közhely, hogy Amerika nemcsak a dollár (az egyre

bizonytalanabb dollár) és a business (az egyre gyatrább business) hazája. Művészi szempontból ma Amerika az az ország, ahol a legtermékenyebb talaja van a romantikának. Hogy ez

így van, egyaránt szerepet játszik abban az amerikai civilizáció viszonylagos fiatalsága, az amerikai nép kedélyének gyermeki volta, és az, hogy ők még közvetlenül reagálnak olyan élményekre, amelyeknek a hatása Európában már elkopott. Az amerikai romantika közismert megnyilvánulási formái az amerikai film és a detektív- és cowboy irodalom. De éltető erő az amerikai romantika magasabb művészi síkon is. A mai regényírás romantikus szellemű megújulásának Amerika az igazi hazája.

Az amerikai újromantikus regény-mozgalom a háború utáni években indult meg. Vezéralakjai a nálunk sajnálatosan kevésbé ismert James Branch Cabell, továbbá a nálunk is ismert Joseph Hergesheimer, John Erskine, Willa Cather és Thornton Wilder. Igen jellemző, hogy Cabell, Erskine és Wilder irodalomtudósokból, francia-szakos filológusokból lettek írókká, és közülük Erskine és Wilder egyetemi professzorok. Művészetük a kultúra virága, magából az irodalomból, irodalmi és történelmi kíváncsiságokból és megrendülésekből táplálkozik, legfinomabb párlat, esztéta-irodalom. Az amerikai újromantikus írók esztéták a szónak minálunk már elavult értelmében, ahogy a századvég emberei, pl. Wilde Oszkár esztéták voltak. Hisznek a szép dolgok önmagukért való értelmében (a thing of beauty is a joy for ever, mondta egykor Keats, akit mindinkább a legnagyobb angol költőnek kezdenek tartani) — és a szépségen kívül más nem igen érdekli őket.

Közülük a leg«palatábilisabb», ahogy ők mondják, a legizletesebb Thornton Wilder. Első regénye, amellyel híressé vált, a *Bridge of San Luis Rey* volt. Magyarul is megjelent Szent Lajos király hídja címen, Kosztolányi Dezső fordításában. Világ sikere arányban állt művészi értékével.

Nagy regénytechnikai újítása egy zseniálisan keresztülvitt reakció volt a kor regényírásbeli irányai ellen. A modern regényírás nagyjai ugyanis általában arra törekednek, hogy a regényt felszabadítsák a forma minden nyüge alól, hogy csak közvetlen gondolat- és élmény-közlés legyen. Proust, Jules Romains, Joyce, C. J. Powys, a formátlanságnak mind egy-egy új iskoláját alapították meg hatalmas és khaotikus regényeikkel. Thornton Wilder regénye viszont tiszta forma, klasszikus egyenességű kompozíció.

A *Bridge of San Luis Rey* sikere révén a közönség figyelmes lett Thornton Wilder előző regényére, a *Cabalára* is. A *Cabala* talán még a *Bridgenél* is finomabb, előkelőbb, a futólag érintett lelki válságok leírásában még tartózkodóbban mesteri. Mindkét regény különös inyenccs öröme, hogy egy-egy irodalomtörténeti nagyság szerepel benne álneven, mintha az író azt mondaná: ez nem tartozik mindenkire, ha nem akarod, ne vedd észre, hogy a *Bridge*ben Mme de Sévigné portréját kapjuk, a *Cabalában* pedig Keats halálának megrendítő történetét.

Harmadik regénye, a *Woman of Andros*, csalódás volt Wilder híveinek. Ez a regény (Sappho története) már túlságosan is finom és előkelő. Annyira, hogy már hiányzik belőle minden couleur locale, már elveszt minden talajt a lába alól és a mult századi ál- és utóklasszicizmus aranyozott gipszfelhői közt lebeg. Történelemlátása is hamis, az író amerikaiasága éppen ott érződik, ahol legkevésbé szabadna: nem valószínű, hogy a régi görögöknél is a nők a férfiaknál műveltebbek és magasabb szellemi igényűek voltak, akár a mai Amerikában. A legközismertebb görög házaspárnak, Socratesnek és Xantippének a története valahogy nem ezt bizonyítja.

Legújabb regénye, a Heaven's my Destination, talán a Woman of Andros reakciójakép, talán a Woman of Andros viszonylagos sikertelenségének a hatása alatt keletkezett. Ez nem történelmi regény, nem is játszódik ősi kultúrájú és romantikus országokban, hanem az Egyesült Államokban, a legpolgáribb, lepuritánabb hajlandóságú emberek között. A történet eléggé mindennapi. Az ember azt hihetné, hogy Wilder feladta újromantikus attitűdjét és realista regényíró lett. De ez csak látszat. Wilder realista regényíró, amennyiben Cervantes is az volt: a külső világ tekintetében. De Don Quijote személye magában hordozta minden romantika álomragyogását.

Általában az egész regény a Don Quijotera emlékeztet. Tulajdonképpen négy sornyi címe van:

George Brush is my name,

America's my nation,

Ludington's my dwelling place

And Heaven's my destination

(George Brush a nevem, Amerika a nemzetem, Ludington a lakóhelyem és a mennysország a rendeltetésem.)

Ezt a versikét amerikai iskolásgyermekek szokták felírni a füzetkájukra. A regény hőse, Brush, egész életén át jó kisfiú és mintadiák marad. Mindig szorgalmas és derék, mindig tanul és mindig szóról-szóra megfogadja a jó tanítók szavát. A jó tanítókat később Gandhinak és Tolsztojnának hívják. A jó kisfiúnak kritikája nincsen. Olyan jó kisfiú, hogy az élethez sosem érkezik el. Sosem tanulja meg, hogy a szép elvek, amelyeket tanult, a gyakorlatban nem állják meg a helyüket, hogy a világban csak az boldogul, aki alkalmazkodni tud, és alkalmazkodni annyi, mint megalkudni. Brush nem alkuszik meg,

jóllehet háromszor bebörtönözik, mindenki utálja és a legjobb barátai félig agyonverik. Nem alkuszik meg, és azért mégsem hős és nem jellem, nem tragikus, mégcsak nem is rokonszenves alak. Nem alkuszik meg egyszerűen azért, mert mérhetetlenül ostoba, mert jó kisfiú, aki az élet felnőtt oldalaihoz sosem jut el. Hiába tesz nagyszerű és önfeláldozó tetteket — másokon nem segít vele és maga sem lesz lélekben gazdagabb. Don Quijote harcol a szélmalommal.

A könyv elején mindjárt bebörtönözik, mert egy félig-tönkrement bankban előadja, hogy a kamat bűnös dolog. Később megint börtönbe kerül: ugyanis egyszer egy üzletben van, amikor bejön egy revolveres álarcos rabló. Brush az előző beszélgetés során megtudta a tulajdonosnőtől, hogy hol tartja a pénzét. Ezt közli a betörővel, azután a segítségére van, hogy megszökjék. Mindezt azért teszi, mert Gandhi tanaiból merített meggyőződése szerint a betörőre ez a jelenet olyan nagy hatással lesz, hogy megváltoztatja életét. Azután, hasonló elvi okokból, feleségül vesz egy nőt, aki azonban nem bírja ki sokáig, hogy egy elv felesége legyen és ott hagyja. Ez a csalódás azután még Brusht is megrendíti hitében. Ráeszmél, hogy az embereket nem tudja megjavítani, és hogy az embereknek talán nem is olyan nagy baj, ha nem javulnak meg. De azután mégis meggyógyul, és újra a régi lesz. Thornton Wilder ebben a könyvben is megtartja bámulatos kompozíciós érzékét. Bár a történet lazán összefüggő események sorozata, mégis úgy érezzük, nincs benne egy felesleges szó sem, semmit sem lehetett volna kihagyni vagy más-kép mondani. *Szerb Antal.*

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: TORMAY CECILE.

Helyettes szerkesztő: KÁLLAY MIKLÓS.

Stephaneum nyomda r. t. — A nyomdaért felelős: IFJ. KOHL FERENC.